

ШЫН

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

№19
(19056)

2018 чылдың
февраль 20
вторник

Хүннүн үнери — 07:43
Ажары — 17:44
Хүн дурту — 10:01

Садар өртээ хостуг 12+

Шагааның онзагай болуушкуну

КАМГАЛАЛ САЙЫДЫ КАДЕТ УЧИЛИЩЕДЕ

Россия Федерациязының камгалал сайыды, Россияның Маадыры, армия генералы Сергей Шойгу февраль 16-да Тывага кээп чораан. Ажылчын сургакчылаашкын Президентиниң Кызыл хоорайда кадет училищезинден эгелээн. Камгалал сайыды кадеттер-биле ужурашып, үнүп келген сарыг Ыт чылы-биле байырын чедирген. Президентиниң Кызылда кадеттер училищезиниң начальнигиниң хүлээлгезин күүседип турар Уран-Кыс Мижит-Доржу уулаар хааглыг хоккей шөлүнүн ушту-чириниң дериттингенин көргүскен. Камгалал сайыды училищениң чыынды кей командазы-биле мендилешкенин иштинде, төп армияның спортчу клувунун ибазын болгаш бодунун адын салган кей ойнаар клюшкаларын байырлыг кадалга тывыскан. Хүндүткелдин демин илередип, хоккейжилер белекке алган ошкалары-биле дошту соктап, үдээн. Наагыда ында дош аштап арыглаар техника база конькилерни кургадып, чидидер хай өрээлдерни база аңгылаан. Дараазында уругларның өөренир алуунда технология клазынага четкен. Оку класстың уруглары боттарының ичи-шуру болгаш кидистен ажылда-н сонуургадып көргүскен. Олар шериг птн каастангазынга "Шевер удазын" мөөрейниң лауреаттары. Камгалал сайыдынга уруглар "Тыва бүлө" деп боттарының холу-биле кистен кылган ажылын Шагааның белээлдер сөңнээн. Күш-ажыл клазының дет кыстары делегейниң аңгы-аңгы

чурттарының аыш-чегин белеккел өөренип алганын чугаалаан. Россияның Маадыры уругларга эки өөренирин күзеп, тыва национал чем — изиг-ханны кылып өөренип алырын чагаан. Кадеттер Сергей Шойгуга өөрүп четтиргенин илереткеш, бедик эрге-ду-жаалдыг аалчызы-биле төөгүлүг чурукка тырттыржып алган. Камгалал сайыды Тываның күрүне университетиниң шериг факультетиниң студентилери-биле айтырыг-хары хевиринге эрткен ужуражылгага киришкеш, Кызылда 55-ки тускай мото-адыгжы (даг) бригадазынга болгаш шериг комиссариа-дынга четкен.

2016 чылда ажылчын сургакчылааш-кын соонда Россияның Маадыры Шагаага тураскааткан байырлыг шайлаашкынга хоочуннар-биле ужурашканын сагынды-рып каалы.

Тыва чоннуң байырлалы Шагааны демдегеп турар онзагай хүнде бодунун төрзэн черинге Сергей Күжүгетовичиниң келгени чаңгыс чер-чурттугларынга улуг чоргаарал. Тывага камгалал сайыдының сургакчылаашкынының үезинде төп телеканалдарның журналистери база келген.

Шончалай ХОВАЛЫГ.
Чингис СААЯНЫҢ
тырттырган чуруктары.

Хүннүн медээлери

БЕЛЕКТЕРНИ СӨҢНЭЭН

Февраль 16-да Дээди Хуралдың бөлүк депутаттары Владислав Көшкендейниң удуртулгазы-биле Улуг-Хем кожууннуң Арыскан, Арыг-Үзүү суурларга чедип, ол суурларның хоочуннары-биле чолукшуп, Дээди Хуралдың Даргазы Каң-оол Давааның адындан белектерни тывыскан.

Ол-ла хүн Дээди Хуралдың депута-ды Олег Сарыглар сайгарлыкчыларның эргелерин камгалаар бүрүн эргелиг төлээ Андрей Сат-биле Чөөн-Хемчиктин Хөндөргейде "Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг" төлевилелдин киржикчилериниң аалынга чедип, Шагаа-биле байыр чедирип, белек-селекти сөңнээн.

ХҮР-ЧААГАЙ

ТР-ниң Ветеринарлыг хайгаарал албанының медээзи-биле алырга, Каа-Хем, Сүт-Хөл, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чеди-Хөл кожууннарда хой оолдаашкыны ийи-бирлеп эгелээн.

Республиканың ажил-агыйларында 545 баш малды, оон иштинде «Туран» «Каа-Хем», «Тывахолдинг» көдээ ажил-агый бүдүрүлгелеринде — 120, Барыын-Хемчикте «Аныяк өг-бүлөгө — кыштаг» төлевилелдин киржикчилериниң 425 баш малын тарып боозаткан.

Республикада мал кыштаглааш-кыны ниитизи-биле хүр-менди эртип турар. Малчын турлагларның шупту-зун четчир мал чеми-биле хандырган. Бөгүндө республикада 134,9 муң тонна мал чеми арткан, оон 1763 тонназы курлавыр фондуда. Эрзин база Тес-Хем кожууннарда хар улуг дүшкенинден кыштаглаашкында берге байдал тур-густунган.

ХООЧУНГА ДУЗА

"Тываның буянын чүректери" деп аныяктар шимчээшкениниң кежигүннери Кызылдың хоочунна-рынга дуза чедирерин уламчылап турарлар.

"Кижилерге дуза кадарына ынак мен" деп социал төлевилелге дүүштүр февраль 18-те Кызылдың чурттакчызы, Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуну Георгий Васильевич Абросимовтун бажыңының серизинден харны дүжүргөш, хериминиң иштин аштап-арыглап бергеннер.

АЧЫ-БУЯН

Эрткен субботада "Ирбис" спорт залына мини-бут бөмбүүнге "Чуртталгадан хайырла" деп республика чергелиг ачы-буян маргылдаазы болуп эрткен.

Ону Россияның Н. Блохин аттыг онкологияның эртем төвүнге на-рын кезишкени эртип, эмнедир дээн республиканың 12 харлыг чурттакчызы Ринель Сыргашевага акша-хөреңги чыып бээр сорулга-биле ада-иези, дөргүл-төрелдери болгаш чоок кижиле-ри, хей-ниити төлээлериниң киржилге-зи-биле эрттирген.

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Февраль 14-те Тываның Чазааның бажыңына Шагаа байырлалын таварыштыр күрүне шаңналдарын тыпсыр байырлыг езулал болган. Аңаа Тываның Баштыңы Шолбан Караол киржип, чыылганнарга байыр чедирген.

"Байырлыг хемчегиниң хун-
дүлүг киржикчилери! Эргим
чаңгыс чер-чурттуглар! Ыдык
байырлал – Шагаа бүдүүзүндө
ужуражып турарывыс бо. Ай
санаашкыны-биле Чаа чыл-
ды уткаан байырлал. Бистиң
республикавыста Шагаа байыр-
лалы — Тывада чурттап турар
бүгү чоннарны болгаш культу-
раларны демнештирген интер-
националчы байырлал. Тыва
чоннуң шаг төөгүдөн бээр сагып
келген ужур-чаңчылдары киж
бүрүзүнге чоок болгаш бил-
дингир. Киж биле бойдуштуң
кезээде чаартынып турар
күжүнүң чаңгыс деминиң база
таарышканының, караңгыны
чырыкты тиилээнин байырлаа-
нын ол илередип турар.

Сөөлгү чылдарда Сараа байырлалының улусчу ужурлары – чолукшууру, кадактар солчуру, саң салыры шажын чүдүлгевистен хамаарылга чокка хүн бүрүдө амыдыралыыста ажыглаар чүүлдер апарган. Оларны эгидип тура, төрзэн черинге ынакшыл, улугбарны ханы хүндүткел, ада-өгбелерниң төөгүлүг ат-алдарын кадагалаары база өг-бүлениң одаан ыдыкшыдып, күш-ажылга ынакшылды база амыдыралдың кадык оворхевиринче чүткүлдү кижизидип, өөрүшкүнүн бөдүүн болгаш мөңгө чүүлдерин үнелеп билири дээн ышкаш чоннуң сагыш-сеткил байлакшылының дөстөринче эглип турар бис.

Шагаа — эртип турар база чаа үнген чылдың аразында шилчилгелиг үе. Ол кижі бүрүзүңгө чиге түңнелдерни үндүрүп, келир үеже планнарны тургузарына эки арганы берип турар. Астрологтарның чугаалап турары-биле алырга, үнер чаа сарыг ыт чылы чер олутта. Ыңчангаш көдээ ажил-агыйы, бойдус-биле холбаалыг ажилдарга таарымчалыг чыл болур.

Хүндлүг эштер! 2018 чылдың мурнады боттандырар ажыл-херектерин чөөн чүк календары езугаар албан-биле тургуспаанывыс шын. Ындыг-даа болза суурларны, туризмни болгаш экологияны хөгжүдөр адырны деткиир телевилелдеривис астрологтуг шынарлар-биле чүүлдеш болганы элдеп. Чаагай келир үже бистиң бодалдарывыска ол бүзүрелди берген. Амчүглө оларны амыдыралга боттандырар дээш, шупту демниг ажилдаарывыс арткан.

2018 чылды Тывада биче суурлар хөгжүлдээзини чылы кылдыр чарлаан. Өгбелеривистин арттырып берген черин ээлеп, төрзөн чуртувусту хөгжүдер ужурулуг бис. Бичи суурларга чедип, көдээниң айтырыгларын дем-биле шиитпирлээр. Көдээниң чурттакчылары шынарлыг эртем-билигин, чедингир эмчи дузазын алырын, хостуг үезин чөптүг эрттирерин, спорт-биле өңүктөжирин, а эң-не кол

ТР-нің Дээдi Хуралының Даргазы К. Даваа, Улустун
Тогаалчызы Ч. Куулар, Тываның Баштыңы Ш. Кара-оол

чүве – өг-бүлезинге төлөптий амыдыралды хандыар акша-хөрөңгини ажилдап алыр арганы тургузары.

Бистиң планнарывыс чедийшиниң болурунга бүзүрээрмен. Бирээде, ол угланышында дыка хөйүнү кылып алган бис. Суурларның акшаландырышкынын он-он катап көвүдеттивис. Малчын кижиниң күш-ажылының алдар адын амдаа көдүрөр бис. «Чаңгыс суур – чаңгыс бүдүрүлгө», «Аныяк өг-бүлөгө – кыштаг» дээн ышкаш улусчу төлөвилелдер көдзэниң чурттакчыларының идепкейибиле боттанып, көдээ клубтар талазы-биле программа амыдыралда чедийшиниң күүсеттиниң турар.

Ийде, суурларда амыдыралды экижидери ниити федералдыг чурум-биле чоруп олурар. Чурттуң чазаа чоокку үш чылда суурларны деткиир планны бадылаан. Федерация Чөвүлелиниң даргазы 2019 чылда Россияда Суурлар чылы деп чарлаарын сүмөлээн.

Үш дугаарында, эң кол чүүл — көдээниң чурттакчыларының хөй кезии черде чаңчылчаан күш-ажылынга шынчы болуп, улуг болгаш биче суурларның езулук патриоттары болуп арткан. «Мээң чурттап турар суурум» деп чаа улусчу төлөвилелдин күүселдезин оларга даянган бис. Улуг бүзүрөл бөгүн бо залда олурар, төрээн республиказын хөгжүдеринге киирген үлүг-хуузу дээш күрүнө шаңналдарынга төлөпиг болган бөдүүн болгаш идегелдиг күш-ажылчы кижилерде!

Мөңгүн-Тайга кожууннун
«Малчы» КУБ-туң тракторизи,
«Тыва Республиканың көдээ
ажыл-агыйының алдарлыг ажил-
дакчы» хундүлүг атка төлептиг
Михаил Бичелдейовичиде. Ол
бүгү чуртталгазында «каая төк
кээп төрүттүнген сен, аңаа хе-
рек сен» деп чоннун мерген
чугаазын бадыткаан. Тракторист,
механик, малчын, орукчу база
катап тракторист болуп ажил-
дап чорза-даа, бодунуң төрзөн
суурунга шынчы болуп – Му-
гур-Аксынга 45 чыл аялдаан.
Бедик күрүне шаңналы база
байырлал бүдүүзү-биле Михаил
Бичелдейовичиге байырдан
чедирээлиңер! Көдээ ажил-агый
адырында чедишкиннери дээш
бистиң республиканың күрүне
шаңгалын бөгүн алып өске беш
чаңгыс чер-чурттугларывыска
база ам-даа чедишкиннерни
күзээлиңер!

Байырлыг езулалдың хүндүлүг кижичилери! Бистиң республикавысты, бистиң Тывавысты уттундурбаан ужурчаңчылдарның чери деп делегейде санап турарыңа чоргаарланыр бис. Ол брендини ам-даа бурунгаарладыр дээш, бүгү аргалар-биле деткиир бис. А ужурчаңчылдарны чүгле кадагалап арттырар звес, а ону улам сайзырадыр херек. Аңаа культура, уран чүүл ажилдакчыларының база чогаадкыч кижилериниң ролю улуг деп санаар мен.

Бистиң республиканың улустуң чогаалчызы, Россия Федерациясының Чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү, С.А. Сарыг-оол аттыг литература шаңналының лауреады, күш ажилдың хоочуну, филолог, шүлүкчү база аас чогаалының чыыкчызы Черлиг-оол Чашкынмаевич Кууларга бедик шаңнал – «Буян-Бадаргы» орденнинг III чадазын бөгүн алыры дээш, сеткилим ханызындан байырны чедирдим. Черлиг-оол Чашкынмаевич «Улуг-Хем» чогаал сеткүүлүн редакторлап, республиканың Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черин удуртуп чораан. Черлиг-оол Кууларның шүлүктери чончу ханы уткалыг, аас чогаалы, тыва улусчу философия-биле быжыг холбаалыг. Хөй санныг шүлүк чогаалдарының база очулгаларының автору, бот-тускайлаң прозаик, чоннуң тоолдарының, тыва мифтер болгаш тоолчургу чугаалар чыындызының тургузукчузу. Улустуң чогаалчызын бистиң чонувустуң культуруг уjur-чаңчылдарының кадагалакчызы деп адаары үндезинниг.

Шак-ла ындыг кадагалакчы-ларга реставратор-чурукчу Херел-оол Очур-оолович Хомушкуну, 50 чыл стажтыг библиотекарь Зоя Мытпыылаевна Монгушту, Тыва Республиканың Дизайнерлер эвилелиниң кезигүгүнү, тыва национал хептер даараар мастер Алдын Кечиловна Хомушкуну адап болур. Шагаа бүдүүзүндө бүгү культура ажалдакчыларының мурнундан оларга байырны чедирейн!

Хүндүүлүг чаңгыс чер-чур-
туглар! Бо чылдың Шагаазы-биле
Масленица хүннери капырлажы
Берген. Масленица биле Шагаа-
да дөмей чүүлдер хөй. Частын,
чаартылгаларның эгезин бо
ийи байырлап илередип турар.
Хар-биле аштаныры, хүнге база
отка мөгеери, хөй аыш-чем-
биле хүндүткел, улустуң оюн-

нары болгаш хөглээшкин ийи байырлалдарның уjurларында. Масленица – Россияның хей националдыг шупту чоннарында демнежи берген орус бурун национал байырлал!

Чоннуң байырлалы хөглүг
Масленица-биле омак-сөөгүн-
ден ылгал чокка, ылаңгыя бистиң
дараазында коллегаларывыска
байырны чедирейн:

– Россияның Улус өөредилгезиниң тергиини, Тыва Республиканың өөредилгезиниң алдарлыг ажилдакчызы, 45 чыл ажил стажтыг педагог, Уруглар

Тываның үрер хөгжүм
оркестрининг дирижеру
Артур Дулуш.

сайзырадыр төп – 21 дугаар уруглар садының директору, «Өөредилге» мурнады хөгжүдөр национал төлөвилел чорудуубиле Президент грантызын алган Феденкова Лариса Алексеевнага;

– Уруглар сайзырадыр төп
– 21 дугаар уруглар садының логопед башкызы Морозова Ольга Павловна;

— Тываның күрүнениң аңныр хайгаарал комитединиң дириг амытаннар делегейиңиң база суг курлавырларының объектилерин камгалаар килдизиниң башкарыкчы специализи Медведов Борис Алексеевичиге;

– бистин рекордчуларыбыз – «Межегей хөмүр» компаниянын изекчилери Павлов Николаевич Зайцевке база Артем Александрович Щербаковка.

Хүндүлгү эштер! Бөгүн күрүнө шаңналдарын тыпсыр эң-не байырланчыг хемчег эртип турар. Силерниң дугайыңарда чылыг сөстөрнү чугаалап көрейин. Ону төнчү чок чугаалап болур. Ындыг болзажок, бөгүн база бир хүндүлөл езулалын кылыйн. Күрүнениң байырлыг езулалдарын үдөп чоруур бистиң ТР-ниң Чазаның Үрөр хөгжүм оркестрин демдеглекседим.

2018 чыл оркестрге юбилей-
лиг чыл. Тываның алдарлыг
артизи чораан Тимур Дулуш
2008 чылда, он чыл бурунгаар,
оркестрни тургускан. Кызылдың
уран чүүл колледжизиниң үрер
хөгжүм салбырының студенти-
лери болгаш доозукчулары кол-
лективтиң составынче кирген.

Үрер хөгжүм оркестри Тываның езулуг брендици болгаш ылгавыр демдээ апарган. Даштыкыже, Россияның хоорайларынче үнүп, Россияның Камгалал яамызының Төп шериг оркестри, алдарлыг дирижер Валерий Халилов-биле кады чогадыкчы ажилдап, «Азия төвүнде

фанфарлар» фестивал
тирип, Константин Там
тыг делегейниң уруг
чогаадыкчы лаборато
удуртуп, Россия биле
кады демнежилгезиниң
лынга юбилейлиг прог
чедишкинниг боттан

Эрткен чылын Тим
болган. Республикага,
үрер хөгжүм чүүлүнүн
лынга канчаар-даа ааж
чидириг. Ол турган бол
раль 4-те 50 харлаар ий
хөгжүм оркестрлерин
кижилер, удуртуп тура
мурну тергийн дээн эксп
гатор, бирги изекчи деп
Ооң дугайында сактыыш
чүректерге артып каар.
рал уламчылаар. Респ
Чазааның Үрер хөгжүм
чогаадыкчы ажилын
уламчылаар. Бисти сол
граммалар болгаш фес
дар манап турарыңа чи
мен.

Шагаа бүдүүзүндө ы
кстривисти деткип,
улам хөгжүп сайзыра
чаа хөгжүм херекселдер
болгаш сцена костюмна
радып алырынга 2 млн
диң акша сертификадын
тур мен.

Шак мындыг өөрүндээ-биле бодумнуң чүдоозуп, байырлал-биле туңарга байыр чедирип, шаңналдарын тыпсыр шээреп көрүңер!" – деглаан.

ТР-нің Баштыңының четтиришкин Бижиин Б кожууннуң Аржаан суурда ажил-агыйның баштыңы, өг-бүлеге – кыштаг» губе телевилелиниң киржикчи дрей Биче-оол, Чөөн-Хем Хайыракан суурда арат агыйның баштыңы, «Ан бүлеге – кыштаг» губе телевилелиниң киржикчи лекмаа Донгакка, Каа-Х Бүрен-Аксы суурда арат агыйның баштыңы, «Ан бүлеге – кыштаг» губе телевилелиниң киржикчи лан Ховалыгга, Росгвард «Хайгыыл» деп күрүнени тарлыг бүдүрүлгезинин Республикада салбыры- хайгыыл отрядының контр Арим Кууларга, Мөңгүн кожууннуң хуу сайгарлык «Комфорт» мебель сал удуртукчузу Артыш Куу Таңдының Кызыл-Арыг суурда арат ажил-агыйның баштыңы Юбилян Лойгуга, Кызыл-Арыг хуу сайгарлыкчы Соругтугга, республикада дугаар эмнелгезинде уугуларның кезер эмчизи Хереткеке, «Межегей» хуу хөмүр-даш компаниязы» директору Гаарлаттынган харыысалмак ниитилелде 5-ки разрядта ийлекчилери Павел Зайцев, Артём Щербаковка тыяк салган «Тыва Республиканың Тынч мастери» хүндүлүгүн алат Алдан-Маадыр аттыг национал музейниң реставратор чурчуткан Херел-оол Ооржак;

ТР-нің «Шылгараңгай» ажилы дээш» медальга Кудын 21 дугаар уруглар садиректору Лариса Феден «Буян-Бадырғы» орд III чергезинге Тываның ул чогаалчызы Черлиг-оол Күтөлөптиг болган.

ШАГНЫҢ ЧААГАЙ ЭРГИЛДЕЗИ – ШАГАА НАЙЫРЫ

Ада-иезинин бурун шагдан эрттирип демдегеп чорааны Шагаа байырлапты хоочуннар чүдөн эргим, чоок билдингир. Олар Шагаанын оюннарын, ёзулалдарын, эртер чурумун дыка эки сактып чоруурлар. Ынчангаш эрткен вектин 90-лдарынын эгезинде Шагаанын тап дигизиптерге, оларның рушкүзү кызыгаар чок. «Оон эр-ле Шагааны бис чылдың ап-ла демдеглээр бис» — п, Кызыл хоорайның караа көрбестер ниитилелинин дары Геннадий Биче-оолович Монгуш чугаалады. Бо ниитилелдин кежигүннери февраль 14-те боттарының клубка чыгып алгаш, сарыг Ыттын уткуп, моорлап келген чылдың чаагай болурун сагыш-килинден йөрөп, Шагаа байырлапты демдеглээр. Итту-ла чараш тыва хептерин илгеш, чаагай тыва чөмнөрин илгеш алгаш, байырлап, ойнап-леп, солун мөөрейлерге кишкенер.

Харлыг кыштың адак айы төнгелекте,
Хамык чоннуң чыгып келгеш байырлаары,
Шагаа келди, амыр-мөңдөз, арат чонум!

Ыйгының адаа-биле башкының өткүт үнүг чалааш-ындан байыр-найыр эгелзэн. Чолдуг Шагаа-ыстың ар-ыш-чыдын тынаалыңар — н соонда, улустуң улуу кып алган артыгы-биле залды гандыр артыжаан. Хоочуннар оюн-тоглаа-мөөрейлежип, байырлап-дыка солун эрттиргенер. Да кандыг онза мөөрейлерни дээр: кожамыкка кагжыры, ген-чугаа, үлегер домактар, ызыктар, узун-тынышка мар-

гылдаа. Сөөлгүзү дээрге чаңгыс тынып алгаш, ол үе дургузунда дүрген чугаалаары. Чаңгыс тыныжының иштинде кым эң хей аянныг сөстөр чугаалап кааптарыл, ол кижилер тилзэн болур. Че, оон аңгыда, тыва хептерин, бөрттерин, тоннарның янзы-бүрү хевирлерин адаары. Бил-бес кижилер мен, 8 аңгы тыва бөрт, 11 аңгы тыва тон бар бооп-тур ийин моң.

Бо-ла хамык оюн-тоглааны Кызыл хоорайның караа көрбестер ниитилелинин специалист ажилдакчызы Анна Базырова Тумат организастап, башкарып эрттирген. Организацияның кандыг-даа ажил-херзэн кылып чорударга, оон ачы-дузасы дыка улуг. Хоочуннарның аразында кончук идеккейлиглерин даргазы Геннадий Биче-оолович адап мактады. Олар дээрге Руслана Чооду, Александра Хертек, Клара Санчай, Чечек Монгуш, Ирина Ооржак, Болат Сат, Мерген Донгак болгаш өскөлөр-даа.

Оларның бирээзи Александр Уйну-ооловна Хертек-биле чугаалашты. Ол барык 40 чыл чыгам үеде Ак-Довуракка асбест бүдүрүлгезинге ажилдап чораан. Та ол хоралыг бүдүрүлгениң салдары, та чүнүң ужу чүве — оон караа чоорту баксыраан. Сөөлгү чылдарда Москвага, Кызылга каш-даа удаа кестирген. Эгезинде чүгээр тургаш, катап база бүлүрерип кээр: каракта басышкын улуг. Кызылда ажилдап, чурттап чоруур ажи-төлү авазын чанынче эккеп алгаш, ийи өрзөл чаагайжыттыңан бажың садып бергенер. Кыстары Снежана, Жанна, Анна Малчиновналар авазын чүге-даа дээртпестер, азын-чөмүн садып эккеп бергеш, кылып бээрлер. Күдээлери мырыңай онза,

А.У. Хертек.

бирээзи Омар Кармаевич, оон эжи Жанна-биле Пенсия Фондузунга кады ажилдап турган мен, дыка эки аныктар, шырак специалистер чүве.

Кызылдың караа көрбестер ниитилелинде хоочуннар-даа, аныктар-даа бар. Оларның чамдызы Джевало удурткан бүдүрүлгедө чоорган хавы, матрастар, кылын, чуга эштер чоорганнар даарап турарлар. Шевери аажоктар, холу-биле «көрүп» даараныр. Чеже-даа инвалидтер болза, олар чамдык чалга-пай бистерден дээр болдур ийин: спорт-биле өң-тала, ыры-хөгжүмгө салымныг, уран-шевер. Шагаа байырлаптын база кончук солун кылдыр демдегеп эрттирдилер, эр хейлер.

Шагның чаагай эргилдези
Шагаа хүнү үнүп келди!
Ажил-ишчи хоор чонум
Амыр, чоргаар чурттазын-на!
Башкарыкчының бо чараш
йөрээлинге катчып, сарыг Ыт
чылы бүгү арат чонувуска ак
чолдуг, чаагай-ла болзунам деп
күзеп каайн.

Надежда ЭРГЕП.

ХҮРЕШ БОЛГАШ СЫДЫМ

Шагаа байырлаптын таварыштыр Сүт-Хөл кожуунуң Суг-Аксы ортума школазының эр башкылары элээди оолдар аразына тыва улустуң үш оюнунуң хевирлери — тыва хүрешти база сыдым октаар оюнну эрттирген. Школаның башкылары тиилекчилерге өртектиг белектер садарына материалдыг деткимчезин көргүскен.

Бичии мөгелерниң ачыр-да-чыр тудушканының түңнелинде, 9 б класстың өөреникчизи Аяс Монгуш шүглүп үнген. 10-гу класстың өөреникчизи Саян Монгуш үжүрлөшкөн. 9 б класстың өөреникчизи Саян Монгуш үш дугаар, а 10-гу класстың өөреникчизи Чаян Монгуш дөрт дугаар черни ап, өске эштеринден шылгарап үнгенер.

Тыва хүрештен аңгыда сыдым октаар оюн база бедик деңгелге эрткен. Сыдым ок-

таарына оолдар адаалары-биле киришкени кайгамчык. 11-ги класстың өөреникчизи Азият Ооржак ачазы Чечен-оол Сагаан-оолович Ооржак-биле кады өске адашкылардан шылгарап, бир дугаар черни алганнар. Ийги черни Ерлан Бадарчы ачазы Чойган Александрович Монгуш-биле база Шоваа Ооржак ачазы Дайынчы Ооржак-биле алганнар.

Шагаа байырлаптын шко-лависка мындыг чараш оюнну идеккейли-биле эвилелдеп эрттирген эр башкылары-выска, оюн-тоглааны көрүп келген аарыкчылары-выска, белек-селек садарына үлүүн кириштирген башкылары-выска база маргылдааның киржикчилеринге өөрүп четтиргенимни «Шын» солуну таварыштыр илереттим.

Айдыс САТ.

Суг-Аксы ортума
школазының башкызы.
Авторнуң тырттырган
чуруу.

Тиилекчи адашкылар.

АК АЙ ААЛДАП КЕЛДИ

Кызыл хоорайда чурт-ап чоруур хоочуннар 2018 чылдың чер олуттуг, сарыг Ыт чылының Шагаа-зын солун эрттиргенин демдеглээр. Февраль 11-де Сүбедейниң өө» деп кереге Кызыл-Мажалыктың №2 школазынга ажилдап чораан башкылар чолукшуп, ажил-амыдыралын чугаа-нажып, суй белектерни со-лушканнар.

Бо Мажалык аттыг бөлүктү стин өөреникчилеривис, чылдың №3 школазының башкылары Ольга Очур-ооловна Монгуш, Альбина Онза-Байыра Куулар удуртуп-баштап арлар. Олар бистерни агаар-дусче дыштандырып, сыын-омазынче, «Алдын-Булакче» ирип, амыдыралы-выска со-агымны кирип чоруурлар. стин бо өөреникчилеривис — луг эки турачы волонтерлар! Февраль 14-те «Азия төвүн» туризм бажыңына рес-публиканың хоочуннар чөвү-нинин даргазы Д.К. Сагаан-оол на оралакчызы О.К. Дамдын шаага тураскааткан кежээни тирген. Хоочуннар бөлүктери: «Эгжүмчү», «Энелер», «Хоочун-», «Ак баштыгларның алдын

Чолукшулга езулалы.

үүжези» тус-тус аалдар болуп алгаш, ойнап, хөгөп, чолукшуп, чалама баглап, чалбарыг кылып, йөрээл сөңнөп, кожамыктап, кажык ойнап, даалылап, танцылап, Шагааны солун-на кылдыр эрттирдилер.

Февраль 16-да, Шагаа хү-нүнде, Тыва үндезин культура төвү ёзулуг кымыскаа өө-ышкаш апарган. Оон каът бүрүзүңгө янзы-бүрү оюн-тоглаа чоруп турду. Даштын тевек тепкен, баг как-кан, а улуг залда уруг-дарыг, хо-

чуннар аас чогаал мөөрейинде киришкен. Кызыл хоорай-да чурттап оор-даа болза, хоочуннар дөмөй-ле өскөн-төрзөн кожуунна-рын адаар. Борто Бай-Тайгадан, Барыын-Хемчиктен, Тес-Хемден хей улус кириштилер.

Адаан-мөө-рейни түңнөп тур-да, Тыва үндезин культура төвүнүн артистери солун концертин чонга бараалгадап бер-

дилер. Төптүн директору Игорь Көшкендей Кыдатта тыва-ларның ажил-амыдыралын, чаңчылдарын сагып чоруурун чугаалап бээр, залда чон шиле-шимзэн чок, кончук кичээңгей-лиг, сонуграп дыңнадыс. Оон хоюг, чымчак үнү-биле Хана-ста төрөл чонувустуң ырызын ба-янга боду ойнавышаан, ырлап берди. «Тыва» бөлүүнүн дөрткү салгалының ырыларын таалап-биле дыңнадыс. База Айдаш Барыңмааның солун чугаазын

каткы чокка дыңнап шыда-вас болдус.

Солун концерт адакталган соонда, мөөрейлерниң ти-илекчилерин илередип, оларны шаңнап мактаан. Тевек теверин-ге бирги черни Айдыс Маадыр алган, сыдым октаарына Сам-буу Амурбит тилзэн, ийги чер — Белек Амурбит (алышкыларга) онаашты.

Чоннуң аас чогаал мөө-рейинге шаңналдыг черлерни Чылбак Монгуш, Алдын-кыс

Натпит-оол, Борбай Өлзей, а бирги черни бо чүүлүн автору алганнар. Бардам мөөрейинге Амир Ондар, Отсур Отчутай, буга-шыдыраага Виктор Он-дар, кажыкка Түмен Макал-оол, Раджана Доржу, Амир Ондар шылгарааннар.

Чараш тыва хеп дээш бирги черни Оюннарның өг-бүлөзи ал-ган. Залда чоннуң 60 хуузу тыва хептиг болган. А келир Хаван чылында 100 хуу кылдыр тыва хевивисти даарап кедээлиңер, чонум!

Валентина Бегзи (Монгуш),
хоочун башкы.

Ыры-шоорнуң мөөрейи.

Сүлдө-сүзүүвүс бедик болзун!

МӨҢГҮН-ХАЙЫРАКАННЫҢ ШЫПШЫЫНДА

Тыва альпинистер 2004 чылдан эгелеп, Шагаа бетинде чоннуң берген хей-аът туктарын, кадактарын Тыва оранның эң бедии – Мөңгүн-Тайга – Хайыраканның (3976 м) шыпшыынга чедирер чаа чаңчыл тып алганнар.

Оон бээр альпинистерниң чыл санында

кышкы үнүүшкүннериниң үезинде Мөңгүн-Хайыракан оларга удур дүвүлүг шуурганын, соогун, соксаал чок харын чеже катап салбаан дээрли!

Бо чылын февраль 10-11 хүннеринде Тываның Альпинизм федерациязы (М.Ховалыг) "Убса-Нур оргулаажы" биосфер-

лиг заповедник-биле (В. Канзай) чоннуң берген ыдыкшылдарын талыгырда бедикке чедирерин база катап организааан. Альпинизм федерациязының удуртукчулары, заповедник ажилдакчылары удуртукчузу-биле республиканың арга-арыг комитетиниң төлээзи, мөңгүн-тайгажылар – шупту 16 кижилер менгилеге шыпшыкка чедип, хей-аът туктарын, Тываның, Россияның туктарын киискидип асканнар. Ол хүн кайгамчыктыг аяс, хат чок хүн болган.

Февраль 18-те Кызылда "К-2" деп Альпинистер клубунуң (Д. Донгак) спортчулары сарыг Ыт чылын уткаан Шагаа мөөрейин эрттирип, "Херел" спортзалында скалодромга – ханаже үнеринге маргышканнар. Алды метр бедик ханаже дүрген үнеринге эр улустан Михаил Томочаков, херээженнерден Анна Агбаан эң эвээш үени көргүскен. Тиелекчилерге тускай шаңналдарны тывыскан.

Бистиң корр.

Ак айның найыр-дою

АРЫСКАНГА ШАГААЛААН

Арысканнның чону чаа чылды уткуп, саңын салып, ак чемин өргүп турда, даң хаязында-ла бысканнап эгелзэн хар хүн-зедир чаап, сооп турза-даа, ырак-чооктан келген аалчыларын чылы-биле уткуп, аяк-шайже чалап хүндүлзэннер.

Байырлал сумулардан келген төлээлерниң чыскаалы-биле эгелзэн. Улуг-Хем кожуунуң баштыңы Вера Балчий, кожуун чагыргазының даргазы Рустам Чудаан-оол чон-биле чолукшуп, байырын чедиргеннер.

Шагааның оюн-тоглааны сумунуң төрөл-бөлүктери тус-тузунда хүлээнип алгаш эрттиргеннер. Дүрген чугаа мөөрейин санданнарның, биче-оолдарның төрөл-бөлүү организааан. Түннелинде бирги черни Торгалыгдан Марина Ховалыг, ийигизин Эйлиг-Хемден Руфина Дахыр-оол, үшкү черни Хайыракандан Эчис Донгак чаалап алган. Ишти-Хемден келген бичии аалчы Чайзат Шаңмак «Тиилелгеже чүткүл» деп тускай шаңналга төлөптүг болган. «Даш көдүреринге» мөөрейин агбааннар биле савырларның төрөл-бөлүү харылааннар. Бо хемчетте Шагаан-Арыгдан Тимур Ондар тиилзэн. Ийи дугаар

черге Айзат Кыргыс (Хайыракан), 3-күзүңгө Өлзей Куулар (Шагаан-Арыг) төлөптүг болган.

«Кожанарны» Самбууларның өг-бүлөзи деткиччилеп эрттирген. Ук мөөрейге Арыскандан Ульяна Дөнен тергии-дзэн, 2-ги черни — Оюн-оол Оюн (Ийи-Тал), 3-күзүн Зоя Байыр-оол (Арыг-Үзүү) алган. «Тиилелгеже чүткүл» деп шаңналга Торгалыгдан Сырга Таспаанчык, Арыг-Бажындан Даң-Хаяа Чимит-оол, Арыскандан Олег Монгуш төлөптүг болганнар.

«Аът шалбааарыңга» мөөрейин санчай-оолдарның төрөл-бөлүү деткип, дараазында тиелекчилерни шаңнап, мактаан. 1-ги черни — Чечен Шыгжаа (Торгалыг), 2-гизин — Кежик Санчай-оол (Арыскан), 3-кү олутту база Арыскандан Айдыс-оол Кунгаа тус-тузунда үлөшкен.

«Тывызыктар тывар» мөөрейин Чүлдүмнерниң өг-бүлөзи эрттирген. Тиилелгени Арыскандан Сай-Хоо Намчылдай алган. 2-ги черни Аяна Доржу (Арыг-Бажы), 3-кү, 4-кү, 5-ки олуттарны Ай-Суу Манзырыкчы (Торгалыг), Сергей Сотпа (Хайыракан), Сайзана Дагба (Ийи-Тал) олар алгылаан.

«Тевек тевер» мөөрейин хаялдайларның төрөл-бөлүү базар, далбыыр, чинээр үш хевирин солун кылдыр эрттирген. Бо үш хевирге каттай хаара 1045 катап тепкеш, Чаатыдан Адыг-оол Түлүш тиилеп үнгөн. Шагаан-Арыгдан Артыш Оюн 1025 катап тепкеш, 2-ги черни, Арыг-Бажындан Аганак Санчай-оол 225 катап тепкеш, 3-кү черни алган.

«Тыва хеп көрүлдезин» доктугуларның, шивит-оолдарның, байырларның төрөл-бөлүү харылааннар. Национал идик-хевин кедип алган оолдар, кыстарның кандызын кандыг дээрли?! Бирги черни Ишти-Хемден Сумбааларның өг-бүлөзи, 2-гизин Эйлиг-Хемден Дахыр-оолдар, 3-кү черни Кызылдан Сарыгларларның өг-бүлөзи чаалап алганнар.

Аът чарыжы дөрт аңгы салыгга эрткен. Аныяк чүгүрүк аъттар чарыжыңга Торгалыгдан Доржу Байырың ады, аныяк чоруктуг аъттар чарыжыңга Каа-Хемден Геннадий Монгуштуң, улуг чоруктуг аъттарга Ишти-Хемден Мөңгө Шойдааның, улуг чүгүрүк аъттар чарыжыңга Чеди-Хөлдөн Сапис Сотпаның ады бир дугаар мурнап ки-

рип келгеннер. Аът чарыжын дөненнер, өртен-оолдар, се-риннер, бойбуларның төрөл-бөлүү деткиччилеп эрттирген.

Оон соонда улуг мөгелер хүрежи база эрткен. Аңаа 32 мөгө ачыр-дачыр тудушкан. Таңдының мөгези Мерген Монгуш шүүлген, Сүт-Хөлдөн Кайгал-оол Ондар үжүүрлөшкен, Арысканнның мөгези Экер Кыргыс биле Чаатыдан Роберт Сат 3-кү, 4-кү черлерни үлөшкен. Хүрешкен мөгелерге шаңналмакталды Норбуларның төрөл-бөлүү деткип тывыскан. Олыш-каш «Алдын кажык», «Бардамнаары», «Аът эзертээри», «Аът дерилгези» деп мөөрейлер база болуп эрткен. Оон ыңай кожунуңуң культура төвүңге "Шагаа кадыны" деп чараш мөөрейге Арыскандан Сайзана Дамдын-оол төлөптүг болган. 2-ги черни Шагаан-Арыгдан Росина Дөнгүр-оол, 3-күзүн Хайыракандан Алдынай Сендир-оол чаалап ап, белектерни, акша шаңналдарын алганнар.

Улуг-Хемниң чону Арыскан суурга демниг Шагаалап байылааннар.

«Улуг-Хем» солунуң корреспондентилери.

СҮТТҮГ ШАЙДАН, ИЗИГ МҮНДЕН ЧООГЛАҢАР!

Шагаа байырлалын Тываның булуң бүрүзүнө солун кылдыр эрттирген дээрзи кымга-даа билдингир. Бистиң Ак-Довурак хоорайның культура ажилдакчылары Шагаа байырлалын таварыштыр янзы-бүрү оюн-тоглааны эрттирген.

Оюн-тоглаа үезинде.

"Кежик-чолдуг Шагаам" деп концерт болгаш орус чоннуң "Кажар дилги" — деп тоолун кады багай бичии уругларга культура ажилдакчылары көргүскен. Культура одааның ийи дугаар каадында тиккен тыва кидис өгө чыылган чон ийи аңгы бөлүккө үстүп алгаш, удур-дөдир тывызыктажып, кожомыктап, кажыктап, аът чарыштырып, узун тыныштап, дүрген чугаалап ойнааннар.

Ак-Довурак хоорайның эмнелгезиниң ажилдакчылары культура одааның баарына кидис өгнү тиккеш, хоюн дөгөрип, эддин дүлүп, мүнүн хайындыргаш, Шагаалап келген чонун шайладып, бараан болганы кайгамчык. "Хүндүлүг, чонувус! Дөрже эртип, сүттүг шайдан, изиг мүнден чооглаңар! Шагаа таварыштыр чонувуска аас-кежикти, каң дег кадыкшылды күзеп тур бис" — деп, эмнелгениң кол

сестразы Радалина Успар-ооловна чугаалап, байырлалга келген чонну өгөже чалап турду. Байырлалдың оюн-тоглаанын көрүп келген чон оларның сүттүг шайын, изиг мүнүн чооглап, аажок амыраан. Чон ууруксуруктап өгөже кирип, аштанып-чемненип турар аразында "Шагаа-биле! Шаг чаагай! Өгөже кирип кээрге, изиг шайын кудуп, чонун хүндүлөп, эки үлө чедирип турар эмчилеривиске буянывыс чедер болзун! Шагаа-биле шупту чүве эки болзун!" деп, Ак-Довурак хоорайның чурттакчызы Лидия Доржу чон мурундан өөрүп, четтиришикин илередип турду.

Кежээ хоорайның аныяктарына "Ойтулааш" деп тыва улустуң оюнун база "Тыва хевим — чоргааралым" — деп чараш идик-хептер мөөрейин эрттирген. Оон соонда балет артизи Аржаана Доржунуң тургусканы "Аржаана" деп ыры-хөгжүмнүг ши-биле байырлыг кежээ доозулган.

Аида КЫЗЫЛ-ООЛ.
Ак-Довурак хоорайның культура ажилдакчызы.

Ыраккы Тере-Хөл

БЕДИК ДЕҢНЕЛ

Тере-Хөл кожуунуң газы Шагааның хемчег ай бурунгаар чарлааны тере-хөлчүлөр аңаа шыбелеткенип, тыва чонну гай сүзүк чаңчылы — байырлалын бедик дең эрттирген.

Кожуун, суму чагыргачы чеден хар ажыг назылыг хоочуга үнүп келген сарыг Ыт чылы байырын чедирип, белек-сөңнөп, аалдап чедип чорааннарээге Ай-Херел башкы чонну, ап, сагыш-сеткил арыглааш чорудуп, номналдарны номча

Шагааның мөөрейлери чара-биле эгелзэн. Аңаа бирги — Вячеслав Безги, ийи — Наран-Цецег (Кызыл), үч — Чечен-оол Чаш-оол эгелзэн. Д мөөрейинге эштежиپ алгаш о түңнелинде, бирги черге А Долаана Мунзуктарның өг-б ийиги черге Айлаана Сандыва дын-кыс Идам кожалар, үшкү Галина Сюрюномаа, Емчурмаа эжишчилер тиелекчи болган.

Панчык оюнунга Ачыты Кы Идигел Иргит, Белек Балган, Ч Сюрюномаа, бардамнаарыңа А Мунзук, Менги Хуужан, Хүле Чигжит, тебек теверинге Ай Кызыл, Ай-Хаан Кыргыс, Ласс дамба төлөптүг болганнар.

Бады Шанчими биле Айр Сундуй олар эң хөй хендирбен шапканнар. Аът шалбааарыңган Сюрюномаа, Начын Долчун, Доржу олар шылгараан. Арг тырттарыңга сес команда кири

Он сес харга чедир элээди дар аразыңга хүрешке бирги Дүгер Дудуп, ийигизин Байыр үшкүзүн Монлам Сенди-Ху дөрткү черни Чамыян Мыкын мөгелер аразыңга Соруктуг гуш шүүлген, ийиги черни Х оол Чигжит, үшкүзүн Доржу-С Даңгыр-оол, дөрткү черни Д Тожу тус-тузунда алганнар.

Одаг көрүлдөзи суурнуң гунда чуңгулаар «Ээр-Мээс» каас чараш чурумалдыг черге ган. «Хүнчүгөш» уруглар сад коллективи шииткекчилер ч орда, кадактарын сунуп, ч изиг чемниг, ыр-шоорлуг, баштак хөглүг уткааш, бирги ч чаалап алганнар. Кунгуртуг орт школазының коллективи, кожуу төп эмнелгези тус-тузунда ий үшкү черге төлөптүг болган.

Эң-не чараш мөөрей — лективтер аразында «Дээң-д» деп танцы-сам. Кожуунуң эмнелгезиниң коллективи сартергиин күүсеткеш, тиелекчи болуп үнгеннер. «Хүнчүгөш» уру сады ийиги черге, Кунгуртуг о мак школазы үшкү черге төлө болган.

Тиелекчилерни байырлыг цертке суй белектер, хүндү бижиктер-биле шаңнап макта Олар ууттунмас белектерлиг чатараан. Үнүп келген Ыт чылы тере-хөлчүлөр сагыш хандыр д танып, ойнап, хөглөп алганнар.

Тере-Хөл кожуун чагыргазы даргазы Евгений Чигжит, ажилчылары Саяна Булчун, Аржа Барым, Түмен Ховалыг, Аран Бай база Шынаа сумузуңуң чагыргачы Аян Дудупке болгаш өскелет даа чонга солун мөөрейлерни тиргени дээш өөрүп четтиргени т илередип, оларга кадыкшыл аас-кежикти, ажил-ижинге чедик киннерни күзеп каалы. Курай-кур Уран СОН

Кунгуртуг о

ТӨӨГҮ КАТАП БАЗА ЭГЛИП КЕЛИР...

Тыва Совет Эвилелинге каттыш-
кан соонда, Самагалдайга 1949 чыл-
да, күскээр кыжын машина-трактор
станциязын (МТС) тургускан. Тыва
Автономнуг обласка бир дугаар
тургустунган ийи МТС-терниң би-
ри ээзи бо, а өскези — Шагаан-Арыгга
адыттылган.

Оң бирги директору М. Жигаловту С.К.
Оң биле Ачинскиден Тываже
турган, а механиги Александр Самбуу
Тес-Хемге, Эрзинге хөй механи-
заторлар кадрларын өөреткен, Кызыл
ордени-биле шаңнаткан, бир дугаар
көөр эртемниг тыва кижиге ол.

Бир дугаар механизаторлар Суров
Чурукпан Домаа, Көкүү Салдаа
арның чугаазындан алырга, херим-
жаа-даа чок черге 2 манза каккаш,
хирээ-мыяа ургааш, кылып каан
тракторларны септеп турган. Каш
болганда, калбак даштардан кылган
тракторлар септээр мастерскаядан тудуу
турган. Аңаа мастерскаядан аңгыда,
аж, артык кезектер склады, электри-
фикациян тургускан. Септелгени кан-
дыг-а механизация чокка хол-биле кылып
турган.

Чаа тургустунуп турар колхозтарны
ника-биле хандылар, көдээни механи-
затор дээр партия, Чазактың сорулгазын
Тес-Хемге, Эрзинге, Таңдыга күүседиринге
бүдүрүлгө чугула рольду ойнаан.

Баштайгы трактористерни Таңды,
Тес-Хем районнарының чаа тур-
густунуп турар колхозтарындан, МАЭ,
З-перинден чыып эккелгеш, маңаа
эргелээ. Ооң-биле кады кадрлар
арыын база шийтирлеп турганы ол.

Доозукчулары үстүндө адааным ра-
нарга барып, чер аңдарып, кыжын
МТС-ке кээп тракторларын сеп-
теп алгаш, кайнаар чорудар-дыр, ынаар
ылдап чоруп турганнар. Кедизинде
олардан колхоз тургузушкунунун
идилиг организакчылары — бригадир-
а механиктер, колхоз даргалары үнүп,
Эрзинниң инженер-техниктиг
адыкчыларының өзүн тургусканнар.
Дараазында чылдарда Чистобаев,
Иванов олар удуртуп, а кол
хазарларын Селин, Горячев олар
ылдап турганнар.

Оон аңгыда МТС-тиң парторгу, агро-
н деп албан-дужаал база турган. Аңаа
түскүниң көдээ ажил-агый институтун
Тимофей Хунданов деп бурят
адыг дарга ажилдап турган.

Тес-Хемге келген баштайгы дээди эр-
тин бурят специалистер: МТС-тиң пар-
торгу Хунданов, бистиң Ленин колхозунга
чылдарда агрономнап турган Борисов,
аңгалдайның мал эмнелгезин болгаш
илер чурттаар бажыңны туттурган ра-
нуң кол мал эмчизи чораан Климентий
аров суглар ол.

1962 чылда Улан-Удэниң көдээ ажил-
а институтунга өөренип чеде бээ-
иске Макаров деп башкы бисти Тес-
ден деп билип алгаш, ада-езу-биле
актап, дузалажып турганын утпас

А Хунданов сөөлүндө Эрзинге ко-
н даргалап, алыс черле агроном кижиге
гаш, тараалаң Таңды кожунга хөй
дарда көдээ ажил-агый эргелелинге
альниктеп, райкүүскамнун оралакчы
тазынга үр-түннелдиг ажилдаш, ам
дүлүг дыштанылгада, өөнүң ишти Та-
а Константиновна иелээн Бай-Хаакта
а ажылы — ногаа, картофель өстүрүп
арлар. Оларның ийи ажы-төлү Сама-
дайга төрүттүнгөн.

1958 чылда Самагалдайга өөренип
ривиске, МТС деп чер хоорайдан
чан Самагалдайны «хоорай» дээр
ган) дыка ыракта турар чораан. МТС-
үстүндө 2 каът эмнелге, сберкасса
түп турар, ол-ла. Адаанда чүү-даа
УОС-даа, РСУ-даа ынчан чок. Чүгле
ыы талазынга, Промышленная кудум-
уңга, ам болза улустун «Оңгар-Адаа»
адаар черинге төлөвилел-биле туткан
ей-демей бажыңнар турган. Оларны
С-тиң ажилчынары чурттазын дээш
кан дээр чүве.

Бо бүдүрүлгө мээң салымымга онза-
гай черни ээлеп чораан. Баштайгы күш-
ажылчы базымымны эгелээн черим бо.
Ниитизи-биле маңаа үш катап ажилдаан
мен.

1961 чылда школаны дооскаш, август
25-те бүдүрүлгениң эрттирилге черин
(проходная) таварып эрткеш, ажилчын
кижиниң амыдыралын эгеледим. «Совет
кижилерниң амгы салгалы коммунизмге
чурттаар!» дээр партияның кыйгызы-биле
өөрүм Марта Суван, Кертик-кыс Кидиспей,
Шилимаа Эренчин, Наксыл-оол Ооржак,
Калин Коданмай коммунизмни тургусчур
дээш ажилдап кирипкен үевис ол ийин.

Ол чылын чуртка, районга онзагай
болуушкуннар хөй болган: Гагарин ок-
таргайже ушкаш келген, делегейге Совет
Эвилелиниң ат-алдары алгаан, совет
улус, ооң иштинде Тестиң чону хей-аъттыг
ажылдап турган.

«Берт-Дагга чаа школа, Ак-Эрикте ин-
тернат база уруглар сады, Белдир-Арыгга
интернат, Самагалдайда 4-4 квартира-
лыг 5 чуртталга бажыңнары, районун

«Сельхозтехниканың» тускай эртемниглерин, 1970 чыл.

столоваязы, тууйбу заводу, МТС-те сеп-
телге мастерскаязы ажылгалга кирген.
Оон аңгыда малчынарда 28 чуртталга
бажыңын, 46 мал кажаазын тудуп, 6 ку-
дукту каскан» деп «Шын» солун бижээн.
Чыл төнүзүндө «Тес-Хем» совхозу тур-
густунган.

Шынап-ла, меңээ, чаа-ла школа
дооскан бичии оолакка күш-ажылчы
адыгышкынны берген баштайгы кол-
лективим, бир дугаар удуртукчун Виктор
Иванов, кол инженер Георгий Дмитриев,
районун баштайгы механизаторлары:
септекчилер, токарлар, чолаачылар, ин-
женерлер меңээ эргим болгаш хөй чылдар
эртсе-даа, уттундурбас.

Хөй чылдарда маңаа ажилдап, сле-
сарь, кочегардан эгелээш, кол инженер,
удуртукчу болуп, бүдүрүлгени удуртуп
чораан болганымда, аныяк салгалывыска
бо улуг бүдүрүлгени сайзырадып чораан
кижилерниң дугайында чугаалаары — мээң
хүлээлгем.

1961 чылда «Сельхозтехникага» 300
чижек тракторларны септээр төлөвилел
езугаар кылган 2 каът септелге мастерская-
зын (МТМ) ажылгалга кирипкен.

Маңган ак ханаларлыг, улуг соңгалар-
лыг, шупту боду шилден бүткен дег кыл-
дыр көстүр, чараш архитектурлуг ол тудуг
Самагалдайның чус ажыг чылдар иштинде
хүрээ-хииттин төвү болуп чораан овор-
хевирин солуп, кырган Самагалдайның
шырайын аныяксыдып, аян кирипкен.

Мурнунда Самагалдай дээр-ле,
каракка хүрээ көстүп келир турган болза,
ам чаа үениң, депшилгениң демдээ — тех-
никтиг бүдүрүлгө, септелге мастерскаязы
көстүп келгени ол!

Ол үеде Самагалдайга хөй нация
чоннар эптиг, найыралдыг чурттап турган
болгаш ук бүдүрүлгениң ажилчынары
колдуу-ла орус, украин, хакас, бурят, татар
омактыг улус чораан. Тыва механизатор,
слесарь кадрлар ховар, а тыва инженер-
лер чок турган.

Каш янзы цехтерлиг, хөй санныг станок-
тарлыг (ээрер, чондурар, өрүмнээр, кезер),
хемчээр, хынаар нарын херекселдерлиг,

кандыг-даа аар чүктү көдүрүп алгаш,
өрү-куду, оң-солагай талазынче, аткаар-
сонгаар шимчедип турар күчүлүг краныг,
каңнаар, дарганнаар, чуур, будуур херек-
селдерлиг — езулуг-ла эртем-техниканың
сөөлгү сөзү-биле чепсеглээн деп чугаа-
лаары мастерская болган!

Ындыг сайзыраңгай септелге мастер-
скаязы ол үеде чедир Тывага турбаан. Өске
МТС-тер техниканы үстүндө бижээним ыш-
каш механизация чок, «таарыштыр» тудуп
каан черлерге септеп турган. Сөөлүндө
1970 чылдарның эгезинде Кызылга, Ча-
даанага, а 1980 чылдарда Шагаан-Арыгга
чаа хевирниң (типовой) мастерскаялары
көстүп келген.

1961 чылда чаа туткан МТМ-ден аңгы-
да, МТС-тиң эргиде тракторлар септээр
чери, контора, ооң адаанда бичии борбак
бажыңга дарганнаар чер, контораның
үстүңгө узун, шөйбек бажыңга артык ке-
зектер склады, ооң үстүңгө эрттирилге,
оон улаштыр районун холушкак сады
турган. Оон өске тудуг-даа чок чораан.

Амгы водхоз турар черге, хавак баа-

Амгы үе-биле деңнээрге безин кедер-
гей сайзыраңгай кочегарка: «Универсал»
деп 4 улуг котелдарлыг, вентиль, кран, дат-
чик бүрүзүн аңгы-аңгы өнүгү кылдыр будуп
каан, агаарны котелдарже вентилятор
сывыртап турар, хөмүрнү хол-биле кутпас,
транспорт кылыр, а траншейлериниң
ишти-биле доңгайып алгаш, МТМ, контора
адаанга чедир кылаштап, хооразаларның
изиг-соогун суйбап, хынап чоруур турдум!

Ам бодап көөрүмгө, ынчан, 1961 чылда,
Самагалдайга котельная деп чер чүгле
«Сельхозтехникага» турган-дыр. Хамык-
ла албан черлери «контрамарка» деп,
узун печкалар одап турду. Эң баштайгы
кочегарларның бирээзи турган ышкыжыл
мен!

Контора үстүндө узун, чыпкак бажыңга
артык кезектер склады турган. Ооң эр-
гелекчизи Биче-Кара-оол деп акый чүве
(Пистолет-Кара база дээр). Бичи, нарын
кезектер ол складтың иштинде чыдар,
а шала аар, улуг кезектер (рессорлар,
радиаторлар, коробка, мотор) даштын, ча-
дып каан манзалар кырында чыдар чүве.
Оларны кым-даа оорлаваас аан. Ол үениң
кижилериниң шынарлыгын!

Даш склад туттуна бээр, ол бажыңга
чазаныр цех кылып каан. Аңаа дайын
киржикчилери Попов, Ерохин, олгу Алек-
сандр чүк машиналарының кузовтарын,
ыржынактыг чымчак сандайларын за-
водтуу-биле демей кылдыр кылып үндүрүп
турдулар. Ол олуттарны быжып, даараар
кижи Клавдия Федоровна, Анатолий Тро-
фимович Ерохинниң кадайы чүве.

Дайын киржикчилериниң салгалдары
Виктор, Анатолий, Валентина Шумовтар,
Марина, Антонина Поповалар, Владимир
Нехорошков, Александр Ерохин ажилдап
турдулар.

Даш складтың эргелекчилеринге Ольга
Ерохина, Николай Рыбин, сөөлү чылдар-
да Моторк Тирчин ажилдаан.

Бо склад база үптээштинге таварыш-
кан, баштай демир булуңнарын, хоолой
стояктарын үзе хирээлпеп апарган, ооң
соонда дыка үр оңгая берген турган. 2015
чылда бузуп, дажын үлежип апарган.

Ол чылдың декабрьда төрөөн суурум
Берт-Дагга чаа совхоз тургустуна бээр,
ынаар ажилдап чорупкан мен. Мени сле-
сарьга амырап хүлээп алдылар.

1972 чылда районун көдээ ажил-агый
эргелелинге инженерлеп турумда, мени
партия райкому (Н.С. Бойду) «Сельхоз-
техниканы» тыва кадрлар-биле быжыг-
лаар дээр, ынаар шийиткен. Орта кол
инженерлеп турумда, 1973 чылда партия
райкому мени Ак-Эрикче колхоз даргала-
дып чорудупкан.

1976 чылдың күзүнүндө «Тес-Хем»
совхозунга кол инженерлеп, машина-
трактор парыгының ажылгалын экижидип,
дараазында чылын Көдээ ажил-агый
ямызының айтышкыны-биле чаңгыс
аай хевирниң машиналар хүрээленин
(типовой машинный двор) туттурар со-
рулгалыг турумда, партия обкому мени
«Сельхозтехниканың» удуртукчузунга
ажылдаары-биле чоруткан.

Шынын чугаалааң, чөпшээрешпейн
пат болган мен, үстүндө адааным улуг
планнарымны ара кааптары меңээ ды-
ка харааданчыг болган. Ынчалза-даа
коммунист кижиге партияның даалгазын
күүсетпес мен дээр арга чок боор чүве-ле
болгай.

Ынчангаш 1968 чылдан бээр бо кол-
лективти удуртуп келген, ийи районун
механизатор кадрларының ортузунда
хүндүткелдиг инженер Александр Яковле-
вич Обревкону солааш, ол бүдүрүлгениң
төөгүзүндө бир дугаар тыва удуртукчу бо-
луп, 10-гу беш чылды (1976-1980 чылдар-
ны «шынарның 5 чылы» деп адап турган)
төндүр ажилдадым.

Ол чылдарда бүдүрүлгө сайзырап,
хөй адырлыг, техниктиг нарын бүдүрүлгө
болу берген. Эргиде турган септелге
мастерскаязы, сеялкалар, комбайннаар
септээр цех, садыг килдизинден аңгыда,
чаа салбырлар — мал фермаларын ме-
ханизастаар участок, техниктиг солчулга
пунктузу, көдээни материал-техниктиг
чүүлдер-биле хандылар килдис немешкен,
бүдүрүлгениң бодунун бичии автопарыгын
хөй машиналарлыг, тускайлаан автопарк
кылдыр эде тургускан бис.

Кара-оол ЛАПЧАА,
хоочун инженер.
Самагалдай, 2017 чыл.
(Уланчылыг).

«ШЫННЫН» почтазындан

Сеткилдин сөңү

АДАМ-ИЕМ — АВЫРАЛЫМ

Адам-иём эргим кижилерим дугайында чырык сактыышкынны шагдан тура бижиксеп чораан мен.

Бо үнүп келген 2018 чылда ававыс 100 харлаар ачавыс 104 харлаар турганнар. Ачам Аракчаа Чооду Калинович Эрзин кожуунун Нарын деп черге Калин деп бөдүүн араттың өг-бүлезинге, а авам 1918 чылда база бо-ла кожуунун Бай-Даг суурга төрүттүнгөн. Авам 3 угбашкының хеймери, оларның адазы ол үеде чин тээп чораан кыдат кижилер дээр чорду. Сөөлүндө кызыгаар айтыры бергедежил кээрге, адазы чуртунче чана берген. Авам сугну соңгу адазы өстүрүп каан. Авазы аарааш, «бурганнай» бээрге, авам ол-ла аалдың ажылын кылчыл чораан. Бодунуң кызымаа-биле хой кадарып чорааш, оттуң кара хөмүрү-биле хая-дашка билип алганы үжүктөрүн, черге ыяш-чээрген-биле бижип өөренип турганын биске чугаалап чораан.

Бир-ле катап Самагалдайже дургуннап чорупкаш, столоваяга аяк-сава, шала чуур ажылга кирип алганын чугаалап кижилер. Кезек үе эрткенде, Кызыл хоорайда садыг сургуулунга 7 класс дооскан уруглар ап турарын дыңнааш, ажылдап турар чериниң даргазын дилеп тургаш, 4 класс дооскан, кызымаа деп бижик кылдыртып алгаш, улуг машина кырынга олуруп-каш, Кызылга чедип келген. Садыг сургуулу деп черге чедип келирге, бижин көргөш, «7 класс дооспаан-дыр сен» дээш, хүлээп албаан. Хоорайга таныыры угбайга таваржы бергеш, дуза кадарын дилээн. Ол угбай авамны эдертип алгаш, чедире бээрге, база хоржок болган, оон чугаалажып тургаш, школадан 7 класс дооскан бижик кылдыртып берген. Ол угбай авамны ниити чурттап калганынга эккеп чыттыргаш, башкыларынга чагааш, чорупкан.

Ол хүнден эгелеп дыка кызыл өөренип турдум дээр кижилер. Эштери ойнап, хөглөп, сесерликтеп, танчылап турда, авам номчуттунуп бижиттинип, санап өөренип органын сактып чугаалап турган. Өөредилгезин садыгы деп тускай эртемниг дооскан. Шаңал алыр мен деп-даа бодаваан. Эки өөрениг дээш күзүн, чазын кедер тон-биле шаңнаткаш, аажок өөрүп турганын сактыр кижилер. Өөредилгезин доозуп алгаш, авам ажылдай берген. Аңаа ажылдап, арга-дуржулга ап эгелээни ол. Оон ачам-биле өг-бүлө түдүп чурттап турганнар. Ачам шериг соонда Кызылга шагдаалап ажылдап турда, ону Тере-Хөл кожуунче милиция даргаладып чорудупкан. Ол үеде машина турган звес. Ачам авамны декабрь айда Эрзин таварыштыр, январьда божуур кижини, тыва эзерлиг аът мундуруп алгаш, Чыргаландыже чорупкан. Келгеш, 1941 чылдың январь айда мени божуур. Көк баар дег, ыглавас, хиним мойнумну долгандыр ораажы берген болган. Шыырак эмчи болгаш, мээң амы-тынымны алган дээр чүве.

Мени база дуңмам Клраны өстүрүп, райком партияга машинакчылап ажылдап турда, авамны кожуунун херээжен чон аразынага ажыл чорудар килдистиң эргелекчизи кылдыр обкомдан томуйлап каан. Дайын чылдарында чай-ла чок. Аът-тыг Каргы, Балыктыг, Сайгал дээш чоруп-ла каарлар. Бистиң чанывыска улуг угбайларны дилээш, тургузуп каар турган. Чондан фронтуга бээр белек-селек, дайынчы өөредилгелер, школаже уруглар звилелдээр дээш ажыл-ла хей турганын чугаазындан дыңнап ораар мен. Авам сугну чамдыкта дайынчы өөредилге үезинде сонугурап көрүп турар бис. Авам

берет бөргүндө болгаш чүктөп алган ак сумказында кызыл крест даарап алган чоруп турар.

Олар, коммунистер чонну звилелдеп, фронтуга зыт-чем, хеп-сын, хол-хаптары даарадып, чыып турарын билип алган бис. Авам биле кады ам фронтоник Тере-Хөл чурттуг Кыргыс Шошукочинич Чамзырын ажылдап турган. Сөөлүндө студентилеп тургаш, Кызыл хоорайга Кыргыс Шошукочиничин бажыңыга барып, авазы кырган-авам-биле хөөрежил-даа турдум ийин. Кыргыс Шошукочинич меңээ авамның идепкейжи, кызымаан мактап чугаалап чораан.

Ачам дайын соонда база ажылдаваастай берген. Чүге ажылдаваастай бергенин айтырарымга, репрессия үезинде ажылдаары берге болган деп каан. Эргим ынак ада-иевис бисти дыка-ла эки өстүрүп каан. Ачавыс аңааш, эккелген эддин уруг-дарыгы кады-кожаларынга үлөп берип чораан.

Авам бисти өөредир дээш, чиик ажылче кирип, сберкассага ажылдай берген. Ол амыдыралынага аажок кызымак биске бодунуң эрги тоннарын аңдара тырткаш, кышкы тоннарын даарап берип чораан. Онаалгавысты хынаар, башкыларывыстың арга-сүмезин дыңнаар, дузалажып чораан. Авам, ачамның кызып ажылдап чорааны хилис барбаан. «Ада-чурт дайынының үезинде эрги тоннары шылагалар» деп медальдар-биле шаңнатканнар. Мен ол үеде көөрүмге, ачамның сарыг, авамның кысыл сарыг өңүг-даа ышкаш болган.

Ачавыс чону дээш, төрзөн чурту дээш ажылдап чорааш, аарааш, 1959 чылда чок болган. Ачавыс школага завхозтап, тудугжулап чораан. Эрзин хемни кежир баштайгы көвүрүгнү 1959 чылда тудуп дооскаш, ажылгалга кириген.

Авам черле сонугурап кижилер чораан. Биске хостуг үезинде кыска тоолдарны, үлегер домактарны, дүрген чугааларны, тывызыктарны өөредип чораан. Ол бисти үргүлчү-ле эртем чедип алыр силер деп чагып чораан кижилер.

Адам-иём эргим кижилеримни ам-даа 76 хар ажып чорааш, сактып бодап хүндүлөп чоруур мен. Оларның чагыг сөзүн эдерип дуңмаларым: Клара Чоодуевнаны — эмчи, Викторну — механизатор, чолаачы, Алена Чоодуевнаны — культура ажылдакчызы кылдыр өөредип доостуруп кааным ол.

Дуңмаларым өөредип, ажылдавышаан, бот-өөредилге-биле орус улустуң «Шуут кылбаанынга бодаарга, орай-даа болза кылганы дээр» дээр ышкаш Кызылдың башкы институтун эки доозуп алгаш, ажылдап чордум. Чаптанчыбай эге классчы өөреникчилерим шагдала эргим төлөптигбейлер болуп чурттап чорлар.

Амгы үеде кады төрзөннеримден бичии оол дуңмам Роман Чоодуевич Аракчаа (ачамның ийи дугаар өг-бүлезинге төрүттүнгөн огул) база ажы-төлүмүнүн, дуңмаларымның уйнуктары каттышкаш, 70 чедип турарлар.

Чырык чер кырында буянныг, эргим ада-иёмниң күзөл соруу боттанып, бодарап чорууру бо деп бодаар мен. Эргим кижилеринерни сактып, хүндүлөп чоруура!

Ынчангаш төрээш, өстүрүп каан ынак ада-иёмниң буяны ажы-төлүмге доктаап, эки-ле чурттап чоруур болзунам деп йөрзөп каайн.

Мария НАТСАК,
хоочун башкы.
Бай-Хаак.

Ынчан 9 харлыг үемде авам мени чедип алгаш, Кызыл-Чыраа школазынга чедирген. Ол хүн бүргө чүве. Улус-чоннуң хөйү-даа аажок. Ындыг хөй кижилер чыылган черге бир дугаар четкенем ол.

Ынчангы школа дээрге амгы интернат ол-дур ийин. Ол школа меңээ улуг орду дег сагындырган. Кады чыскаалган өөрлерим Д. Чамбал-оол, Анчымаа Седен, Бижи-Хоо дуңмам, Өнермаа Өөлөт, Нюра Даваа, Окаштай Даваа оларны-ла кончуг эки сактыр мен. Авам меңээ даалымба пөс-биле ном сугар сумка даарап берген. Бистиң баштарывысты кылай-тыр чүлүп каан. Хүнге көөрге, кылаңайнып турар. Эге класска өөренип турувуста школа директору Чамыяң Умбаа. Оон өөнүң ишти, чаа чазылган шеңне чечээ дег, Тере-Бижи башкывыс. Оон ыңай Хылбан-оол башкывыс, «Чодураа» колхоз чурттуг, бир метр бичии-ле ажыг Чараш-оол башкывыс, Наталья Чашкарова Шулуу-Маадыр башкыларывыстың ачызында бижик-билигил кижилер болуп чурттап чор бис. Эге класстарга өөренип тургаш, авамның дузалакчызы турдум. Авам куш даң бажында хову же ажылдап чоруптарга, бичии дуңмаларымга «ава» болуп, оларны чөмгөрип, бажың-балгадымны ээлевишаан, эртем-билиг-же чүткүлдүг өөренип эгелзэн мен. Тыва дылга, төрзөн чугаага, төөгүге, чараштыр бижиригге кончуг сундулуп турдум. Чараштыр бижиир кыдыраажымга үргүлчү «беш адыр» алыр турдум. Ол үелерде орус дылды соңгаартан орус башкылар эрттирип турду. Николай, Клавдия Медведевтер, Нина Александровна дээр башкылар бисти орус дылга өөредип каан.

Ол үеде өөредилге херекселдери кончуг ховар турган. Кыдырааш, демир-үжүк, «карвалица» будук шилин арай деп-ле тып алыр турдувус. Эге класстарга калбак баштыг перолуг, «карвалица» деп даштын пөс-биле хаптаан будуктуг турдувус. Кижилер бүрүзү будуун камнаар, кадагалаар, харамнаыр турду.

Ол будук алдынналар, алдынналбас. Будук чок өөреникчи эштериниң багын көөр. Бодуунга перо суктурар кижилер: «будук соктава» дээр, үнээргедир боор. Кыдырааш тыптыры берге. Шеригден халажып келген Кара-Балчыр дээр даайым меңээ дөрт кыдырааш эккеп берген. Меңээ ол улуг аас-кежик болду. Эштеримге көөргөттинип чоруп турдум. Ол даайымның черле меңээ экиргээ кайгамчык кижилер. Өглөнип алган турумда келгеш:

— Даайың бар, чок дээр звес мен. Аалдан барып казырадан ал ал — дээн кижилер чүве.

Ачам репрессияның уржундан херек эрттирип чоруур үезинде, мени күрүне хандырылганынче кирип каан турду. Школа эгезинде кончуг чараш хүрең формаларны, ак фартуктарны кедип, столовадан чөмөнөп турдувус. Школавыс поварлары Матпа Иркиновна биле Самбылак Папагаевна. Мээң авамның үежилери угбайлар чүве. Кончуг крупчат (ак далгандан) чаагай бооваларны кылгаш, сургуулдарга үлөп бээр улус. Бирээзи Самбылак эне ам-даа бар. 80 хар ашкан. Ажы-төлүн өстүргөш, оон уругларын доруктуруп чурттап чоруур, буянныг

Бир материалга
хамаарыштыр

АРАГА-ДАРЫ
НЕГЭЭРИН СОКСАДЫР

Хоочун башкы Валентина Монгуштуң «Өртээ чээрби шил» деп чүүлүн январь 30-нн «Шын» солундан номчудум. Бодум чеден ажыг харлыг мен, бо назынымда чеже кудаларны, байырлалдарны көрбзөн, киришпзэн дээр.

Эрткен вектин 60-70 чылдарында куда эрттирерде, хөй-ле ужа-төш, арага-дары негевес турган. Көдээ суурларга куда эрттирер бажыңның хериминиң иштинге узун манзалар биле стол, сандайлар кылгаш, аңаа эрттирер турган. Ресторан, кафе деп чүвөлөр-даа турбаан.

Мээң билирим, шаандакы-даа шагдала арага-дары, суй белектер-даа сунуп турбас турган. Ортаакы Азия, Кавказ чурттарының чоннарында калым негээрин дыңнаан мен. Оон калым-биле садып алган кадайын эр кижилер канчаар-даа аажылаарын, эдилээрин боду билер.

Мындыг таварылганы сактыр-дыр мен: суурга тудуг кылып келген Кавказ чурттуг оолдарның бирээзи тыва уругну хөй-ле чүвөлөр

Чылдар өттүр көрүп

ШКОЛАЧЫ
АПАРГАНЫМ

кырган-ава болгай. Дөрткү класста бистиң башкывыс Делгер Байыр-оол чак апарган.

Биске кээрге, шеригден халашка хевин безин ужулбаан аныяк оол келчүрумунга бисти өөредир, негелде кывыс. Күш-культура кичээлинде бис каскаш, ийи таланы дайылдаштыр. Арга-арыг кезириге, арыг агаарга селчү күш-дамыр быжыгар, угаан-медереп дээш-ле бисти бойдука ынак болуру чораан. Амыдыралына болган солунгаларны кичээлдер үезинде биске бээр турган.

Өөреникчи чылдарывыста соңга өтлаар турган бис. Кино көөрү дыка бер Ачамга кончуда-кончуда, кино, конче дээш чоруп каар мен. Ынчангаш боду дыртыр чордум. Чаңгыс классчымы Бижи класстың тергини эки өөренир өөрү. Ол 1-11 класска чедир класзывыстын турду. Башкы мергелжилди чедип алгаш, физика эртемнерин башкылар хүндүлүг дыштанылгаже үнгөн. «ТР» өөредилгезиниң алдарлыг ажылды деп аттың эдилекчизи. Уран чүүлдүн хөөмейжи, ыраажы Аяс Данзырынның башкызы. Өөреникчизин уран чүүл наан, сценага үнер тыва хевин ол даарап кедирер.

Бижи Малчыновна мээң кырган-азыраан уруу чүве, уруундан оглу-биле тур азырап алган. Хыналда ажылдар Бижи менче шпаргалканы чорудуп бачызында 4,5-ти математикага чет чордувус. Бичии турувуста суурга артиктер келирге, бис иелзэн ыяап-ла көөр. Хоочун артистер Кара-Кыс Намзатовна, Монгузжович, Хүргүлек Байыскай, Лаптан баянисти улуг өөрүшкү-биле чордувус. Концерт көргүскен артисттерга, бис ийи сандай кырынче бедик бергеш, оларны өттүнүп ырлар турду картошкун дай, дай» деп-ле ырлап тур. Оларның талантызын сонугурап чорачуулга дадыгып, бот-тывынгыр артиктер болдувус. Артист угбаларывыстың четтирип алганывыс ол. Черле хөткилер боор бис. «Тудуг ыяжы сөөрт» «Кызыл-моюн» дээр орус чолаачының чырың өттүнөр. Хүнзедир-ле чээргенне мегелеп орустаар, сөөлүндө иелзэн т бээр уруглар бо» — деп, ачам чугаала кижилер. Бистиң класстан Анчымаа Седен, Өнермаа Өөлөт киномеханик, Нюра малчын болганнар. Школачы чаш чыл улгатса-даа, сеткилинден ыравас, ар чүве чорду.

Клара ЧО
Тес-Хем

азап тургаш, эдертип алгаш, чоруй Чуртунга чедире бээрге, демгизи каажы-төлдүг кижилер болган. Мегелеп эде келгени ол уругну херим иштинден үч чалчалаар кижилер кылып алган. Элзэн кенде, демги уруг эртип чыткан кижилер берип чыткаш, улзузунче чагаа чору «Халап болдум, мени ап көрүңер» д амызы ол уругну барып эккелген. Уругтап турганын дыңнаарга, дыка-ла кээ болган.

Бир звес ынча санныг ужалар, суй белектер негээр болзувусса, ур бараан ышкаш садып турарывыс бол Ийи-чаңгыс арай чүве чедир бодавас «Сени авам, ачам ынча шил арага, а биле садып алган чүве, канчаарын-да билер мен» деп барза канчаарыл?

Черле моон соңгаар куда-дой, келирарда, арага-дары, ужа-төш, белек негевес соксадып көрээлиңер. База хөй-ле ара ижерин соксатса эки. Куда дээрге м арагалаашкын звес, а аныяктарның чолун шиитпирлээр улуг байырлал ыч Хөй-ле арага, ужа-төш, белектер садар аныяктарга тутсуп бээр болза, бут к туруп алырынга деткимче-дир.

Дамдынчак ХО
күш-ажылдың х
Кызыл

Артистиң чырык адынга мөгейиш

МЕҢЭЭ ЭРГИМ КИЖИ

Борис Бай-Тайганың Көп-өөккө төрүттүнгөн. Бай-тайга дээрге ховар дээн кай-ымчыктыг шеверлерниң, ураглыг, ат-алдарлыг жыл-ишчилерниң, талан-ылыг ыраажыларны, артистерниң, спортчулар-ың байлак, чараш бойдус-уг, буянныг ораны. Борис о кайгамчыктыг ораның талантылыг оолдарының ирээзи. Ынчангаш нарын цирк уран чүүлүнүң алдар-ыг артистериниң бирээзи олган.

Кызылдың №2 школазының ызы, ССРЭ-ниң Улустуң ызы, Бористин бирги баш-Арья Араптановна Ал-лоп ооң эртем-билиглерже идүүн, сундулуун эскерип мактаар турган. "Бо-даа сайыраңгай үениң болбаа-дурдугезиниң мергежил-жениери болур кижидир" д. башкы чугаалаар турган. колпага өөренири-биле чер-тир. Кызылда урутларның ка болгаш спорт школала-а кичээлдеп барып турган. үгү ооң хандыкшылы эки иринге, культурага, спортка болурунга идигни берген. аскетболга, бут бөмбүүнге, теннисинге школаның эки ар өөреникчилериниң би-турган.

Эки класска тергин эки илгези, хөй-ниити ажи-а илдекейлиг киржилгези ону бүгү-эвилелдин «Ор-а лагеринче дыштандырып

Борис Хертек, Елена Чадамбаның өг-бүлөзү огул Демир-биле.

лище дооскан артистери-биле кады чедишкенин ойнап, шериг хүлээлгезин эки эрттирген. Ал-дарлыг Оскал-оолдун бөлүүнге Борис 1980 чылдан 2006 чылга чедир үре-түннелдиг ажилдаан.

Аныяк цирк артизи Боря арга-дуржулгалыг, бедик ал-дар аттыг эш-өөрүндөн чыда калбайн, талантылыг, келир үези бар оол дээрзин бадыт-каан. Оскал-оолдун сураглыг бөлүүнге ол училище дооскаш, Европаның, Азияның болгаш өске-даа диптерниң хөй санныг хоорайларынга, суурларынга, Совет Эвилелиниң респуб-ликаларынга, Россияның делгем

номерлер белеткээрине дузала-жып бээрин дилзэн. Боря чүнү кы-лырын дораан бодай шаап алгаш, кыска хуусаа дургузунда акроба-тика талазы-биле ийи мергежил-гени кылыпкан. Көрүлдө үезинде ооң белеткээн номерлерин жори тергин эки деп санааш, бирги черниң шаңналын тывыскаан.

Тываның национал оркестри-ниң директорунга Борис Хертекти томуйлааны анаа звес. Ол дээр-ге тыва национал культураны хөгжүдеринче, ооң хөгжүмүн, сыгыт-хөөмейин сайырады-рынче кичээнге салып чо-руур удуртукчу. Аңаа ажилдай берген дораан-на, оркестриниң кадрларының ажилын экижиде-ринче кичээнге салган. Эки ажилдакчыларны шаңнап, дет-кээн. Ооң түннелинде национал оркестр мурнукузундан чогаадык-чы ажил-чорудулгазын элзэн эки-житкен. Ол дугайында артистер боттары чугаалап турарлар.

Борис культура болгаш уран чүүл айтырыгларынга хандык-шылдыг, оларның ажил-чорудул-газын экижидеринге ажитыг санал-оналын чугаалай бээр боорга, ону республиканың кул-тура болгаш уран чүүл албан черлеринче ажилдаары-биле депшидип турган. Тываның күрүне филармониязының директорунуң оралакчызынга база Тываның В. Көк-оол аттыг национал хөгжүм-шии театрының директорунуң оралакчызынга ажилдаан. Ол бичиизинден эгел-зэш, кижилерни хүндүлээр, чымчак сеткилдиг болган. Кады ажилдаан эш-өөрүн хөлчок хүндүлээр, оларга эвилең-ээлдек, амыдырал-чуртталгазын эки би-лип алып, дуза, деткимче херек болу бергенде, кандыг-даа ачы-дузаны чедирер чаагай сеткилдиг кижидир. Эш-өөрү дүне ажилдаар болу бергенде азы ырак орук чорупкаш, орайга чедир чоруур апарганда, оларны чеггеринче, дыштандырамынче сагыш салыр, хөлчок сагыш-човаачал удуртукчу.

Кандыг-даа ажил, албан-дужаал хүлээп алганда, ооң кол сорулгазын, ону боттандырада, удуртукчу чүнү кылырын эки өөренип алып чаагай чаңылдыг кижидир. Кадрлар шилип алырынче, оларны ажилга таарыштыр тур-гузарынче кол кичээнге салып, коллективтин үре-түннелдиг ажилы олардан хамааржырын ол кончуг эки билер чораан. Ынчан-гаш кадрлар-биле ажилды эң-не

чугулаа көөр.

Хүлээп алган ажилын эки-жидер дээш, бүгү үезин, арга-дуржулгазын, билин ынаар угландырар чораан. Бир звес ажилда кандыг-бир чүве четпес болза, ону эдип албаан шаанда ооң сагыш-сеткили оожургавас. Ындыг-мындыг четпестер бар дээш хомудап, ол дугайында хөй чугаалап турбас, ону дүрген эде-

кижизиткен. Демир Оскал-оолдун алдарлыг цирк бөлүүнге бичи-зинден ойнап эгелзэш, хөй даш-тыкы болгаш иштики чурттарга сураглыг, бирги категорияның цирк артизи болган. Боря оглу-га бодунуң цирк профессиязын дамчыдып берген. Эки ойнаа-рынга таарымчалыг «Катушка-ларда эквилибр» деп чолдак хос демирлер кырынга янзы-бүрү нарын мергежилгелер кылыр херекселди болгаш ону тургузар столду Боря боду оглуна кылып берген. Оглу ам-даа эштери-биле кады Россияның хоорайларында чедишкенин ойнап чоруп турар. Демир чамдыкта ачазы-биле кады ажилдап чораан артистерге ужуражы бээр. Хертек деп фами-лияны олар дыңнааш, Демирден «Бористин оглу сен бе?» — деп айтырлар. Оон олар ооң ачазы-биле кады ажилдап чораанын хөөрөп бээрлер.

Уйнуу бичии Лёняга кырган-ачазы дендии ынак, ажилындан чайлыг үезинде уйнуу-биле кады чоруур, ону ойнадыр, аажы-чаңын чаптап чассыдар. Демигизи кырган-ачазы-биле үргүлчү кады чоруурун күзээр. Кырган-ачазы дүштеки чөмчүлүгү алгаш, ажил-дап чоруур дээрге, бажындан үндүрбезин бодап, экижтерни дуй туруп чассыыр чаптанчыг чаңы бар.

Бораның чок болу бергенин дыңнаан таныыр эш-өөрү, чурт-такчы чон аңаа бүзүрөвээнин илередип, «Шын бе?» деп, ыла-вылап айтырып алгаш, хому-даанын, кажыдалын илередип

Борис Хертек, огул Демир-биле.

кан. Аңаа баргаш, дыка үлдери билеп, өөренип ол бүгү ооң сагыш-сетки-кончуг таарышкан. Аңаа нының дугайында ол оглу-релдериниң ажи-төлүнге, икчилеринге сактып чугаа-рип келген.

Төрүмелинден магадан-аптанчыг чараш кылдыр үзүрүр кижидир. Москвага өренип турганы, доосканы ениң цирк болгаш эстрада чүүлүнүң училищезиниң башкызы Тамара Нико-на өөреникчилериниң чараш үзүрүр эскерип кааш, аңаа үүлүмзүрүп чоруурун ча-ктөрөл чонунуң төлөптиг и болур аас-кежиктиг кижидир» деп чугаалаанын ол н.

Оскаланың күрүнениң цирк эстрада училищезин каш, Иштики херектер азының Москва округунуң болгаш танцы ансамблиниң аны-биле ССРЭ-ниң улустуң и В.Б. Оскал-оолдун удурт-тыва цирк бөлүүнүң хоочун артистери болгаш чаа учи-

двискээрине тыва цирк уран чүүлүнүң чараш көрүлдөлерин бараалгадып, талантылыг тыва цирк артизи деп бедик адын хөй миллион чонга бадыткап шыдаан.

Оскал-оолдун тыва цирк бөлүү бодунуң ажил-чорудулгазын соскаткан соонда, Боря Тывага ажилдап, чурттаары-биле чедип келген. Үениң негелдези өзугаар билин бедидип, мергежил че-дип алыры чугула болу берген. Ынчангаш Хакасияның күрүне университетинге өөренири-биле кирип алган. Ук өөредилге че-рин ол дооскаш, «Организа-циялар менеджментизи» деп тускай эртемни чедип алган. Чаа специалисти театрың ди-ректорунга томуйлаан. Театр-га профессионал деп статусу тыпсыр дугайында айтырыгны ол дораан көдүргөн. Ону чедиш-киниң шийтирилээр дээш, олче улуг кичээнге салган. Ооң биле чергелештир аңаа цирк бөлүмүн удуртуп турган. Бир-ле катап олимпийжи курлавырлар училищезиниң төлээлери ооң сургуулдарынга бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдөзине көргүзөр

Адашкылар.

ринче сагыш салыр. Бодунуң хуу чиик автомашиназын дүне-даа, хүндүс-даа албан-херзэн кылы-рынга ажилдап келген. Ылаңгыя «Тайга» станциязынга дыштаныр хүннерде ажилының аайы-биле четкен турар. Ооң-биле кады ажилдаары чиик, чурттаары со-лун, ооң омак-хөглүг, тывызык ажил-ишчизин мактап ханмас мен. Бо сөстөр дээрге хөөредип, чогаадып каан звес. Шыны-биле ындыг. Кады ажилдап чораан эш-өөрү, чоок кижилери ындыг кижидээрин долузу-биле бадыткаар. Шак ындыг кайгамчыктыг кижидир меңээ эң-не эргим, чоок, баштай-гы ынак эжим болу бергенинге чоргаарлары мен.

Өөм эззинге дөмей оол божуп алырын күзеп чораан мен. Оглум Демир аас-кежи болуп, буянныг ачазын дөзөп алган оол болган. Өөм эззи оолдарынга дыка ынак, оларны өөредип, кижизидеринче доктаамал сагышты салып чо-раан. Оглу Демир бичии чажын-дан эгелзэш, ачазының холунга өзүп келген, ооң кижизидилгезин эрткен, ынчангаш ачазын дөззэн, цирк артизи болган. Бо нарын уран чүүлге ачазы оглу өөредип,

турдулар. Меңээ эң-не эргим кижидир, Тыва Республиканың ал-дарлыг артизи, төлөптиг культура ажилдакчысы Борис Хертекти сөөлгү орукче Тываның күрүне филармониязындан Чазактын, мзрияның даргалары, Кызылдың Төлээлекчилер хуралының де-путаттары, организацияларның удуртукчулары, хөй санныг культура ажилдакчылары, чаң-гыс классчылары, эш-өөрү, төрөлдери чурттакчы чону үдзэн. Олар биске таварышкан аар ажи-шүжүгү деңге үлөжип, материалдыг болгаш моральдыг дузаны чедиргеннер. Бо буянныг кижилерге, коллективтерге черге чедир мөгейип, четтиргенивистиң чылыг сөстөрүн илереткен бис.

Меңээ, ооң оолдарынга, Бористин хөй санныг төрөлдө-ринге, эш-өөрүнге ооң хүлүмзү-рзэн кайгамчыктыг чараш арын-шырайы, буянныг омур-хевири бистин сагыш-сеткиливиске, чүрөктеривиске кезээ мөңгөде уттундурбас хевээр артар.

Елена ЧАДАМБА,
өөнүң ишти.

Чуруктарны өг-бүлө архи-визинден алган.

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

РЕКЛАМА

ЧАРЛАЛ

Санаторий-профилакторий «СЕРЕБРЯНКА»
в 1 квартале 2018 года проводит отборы
больных (после инсульта)
для медицинской реабилитации
в санатории.

График выездов:

- 3 февраля — Чаа-Хольская ЦКБ;
- 9 февраля — Тоджинская ЦКБ;
- 14 февраля — Эрзинская ЦКБ;
- 21 февраля — Каа-Хемская ЦКБ;
- 28 февраля — Тандынская ЦКБ;
- 1 марта — Пий-Хемская ЦКБ;
- 6 марта — Тес-Хемская ЦКБ;
- 14 марта — Кызылская ЦКБ;
- 21 марта — Улуг-Хемская ММЦ;
- 28 марта — Дзун-Хемчикская ЦКБ.

Телефон для справок:

8 923 551 47 89

Аптека «МАНЛА»

Ажылдаар шактары:

понеделниктен пятницага чедир
08.00 шактан 20.00 шакка чедир;
субботада 09.00 шактан 20.00 шакка
chedir;
улуг-хүнде 09.00 шактан 19.00 шакка
chedir.

Адреси: Кызыл хоорай, Кечил-оол
кудумчузу, бажың 18;
Лопсанчап кудумчузу, бажың 42.

Харылзажыр телефоннары:
6-07-55; 5-45-30.

КУШ ЧОК ДЕП САНААР

Мөңгүн-Тайга кожуунун Мөңгүн-Бүрэн ортума школазын 2006 чылда дооскан **Людана Орлан-ооловна ИРГИТТИН** адынга тывыскан Б 4091796 дугаарлыг аттестаттын читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

Мөңгүн-Тайга кожуунун Мөңгүн-Бүрэн ортума школазын 2009 чылда дооскан **Сыын-оол Орлан-оолович ИРГИТТИН** адынга тывыскан 17 АА 0013368 дугаарлыг аттестаттын читкенин барымдаалааш, ону күш чок деп санаар.

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Каа-Хемского района информирует о предоставлении земельного участка с кадастровым номером 17:04:0605001:324, из земель населенных пунктов расположенного по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп ул. Интернациональная д. 48, с общей площадью 800 кв.м., с разрешенным использованием для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего объявления по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов администрация Каа-Хемского района.

Главный специалист отдела по управлению имуществом и земельным ресурсам, строительству и контролю Олет А.А.

ОБЪЯВЛЕНИЕ О ЛИКВИДАЦИИ

Сельскохозяйственный производственный кооператив «Курга-Сай» (ОГРН 1021700713308, ИНН 1716000116, КПП 171601001, место нахождения: Республика Тыва, Сут-Хольский район, село Кызыл-Тайга, местечко Алама) уведомляет о том, что общим собранием участников СПК «Курга-Сай» (Протокол № 1 от 09.01.2018г.) принято решение о ликвидации СПК «Курга-Сай». Требования кредиторов кооператива могут быть заявлены в течение 2-х месяцев с момента опубликования настоящего сообщения по адресу: 668159, Республика Тыва, Сут-Хольский р-н, с. Кызыл-Тайга, местечко Алама.

солуннуң сайтызы://shyntu.ru / электроннуң почтазы: shyntuva@mail.ru shyntuva@yandex.ru

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ:
Тыва Республиканың
Информатизация болгаш
харылзаа яамызы.

Кол редактор
А.С. ШОЮН

Редакцияның болгаш үндүрүкчүнүн
адреси: 667000. Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100, каб.: 29-32

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор А.С. Шююн — 2-01-35.
Кол редакторнуң оралакчызының хүлээлгезин күүседип турар
Д.С. Монгуш — 2-17-91.
Секретарь В.М. Чактар — 2-30-69; тел/факс (394-22) 2-30-69.
Бухгалтерия, реклама, чарлал килдизи (Н.Б.-Б. Оюн, Н.К. Санчай-оол,
А.А. Лагбы) — 2-18-10.
РЕДАКЦИЯНЫҢ КИЛДИСТЕРИ:
Нийтирил-политиктиг (редактору Ш.М. Суван, корр. А.А. Ондар).
Экономика, үлөтүр болгаш көдээ ажыл-агый (редактору А.Н. Соян).
Социал айтырылгар (редактору Н.С. Эрзеп, корр. Ш.Н. Ховалыг) — 2-17-94.
Культура, чогаал, медээлер база спорт килдизи (редактору Э.Н. Кол).
Очулга (очулдурукчу А.К. Ооржак).
Солун чыскаакчылары С.Н. Монгуш, А.К. Ооржак.
Корректорлар А.Ч. Чамзырын, Ч.Н. Мачык.

Расч. счет № 40603810900004000277
Корр. счет № 30101810500000000735
БИК 049304735 ИНН 1701008465
КПП 170101001
ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва»
г. Кызыл.

Харылзаа, информация технология-
лары болгаш массалыг коммуникация-
лар адырынга хайгаарал талазы-биле
Федералдыг албанын Тыва Республика
талазы-биле эргелели «Шын» солуну
2012 чылдың декабрь 3-те бүртүккөн.
Херчилелдин дугаары — ПИ № ТУ17-
00068.

Солуну «Тываполиграф» ААН-ге парлаан.
(Кызыл, Шетинкин болгаш Краченко, 1).
Солунда парлагынган материалдар
торларының бодалдары редакцияның туру
дүүлешин барып болур. Айтылган саннар
өске-даа фактылары, дыңдагылары дээш
боттары харылаар.

Чагыдылга индекс: хуу кижилерге — 1153
организацияларга — 31730
Солун неделяда үш хатал үнөр.
Хемчээли 3 парлаар ама.
Номерни парлагаш дужааган:
график өзүгээр — 21.00, харек кырында — 1
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче

Россия Федерациязының Истелге комитетин
Тыва Республикада истелге эргелелин
удуртукчузу Чеди-Хөл кожуунун Хову-Акс
суурунга хамаатыларны хүлээп алыр дугайы
Россия Федерациязының Истелге комитетинин Тыва
ликада истелге эргелелин удуртукчузу юстицияның
майору Андрей Евгеньевич Потапов Хову-Аксы суурун
кудумчузунун 32 дугаарлыг бажыңыга 2018 чылдың
22-ниң хүнүнде 11.00 шактан 13.00 шакка чедир хамаат
хүлээп алыр.

Кара-Кат Очур-оолович ООРЖАК

Бистиң ынак киживис, кады
эжиниң идегелдиг чөлөнгийи, уру
ынак адазы, уйнуктарының ынак кы-
зы, сураглыг композитор коллега
Республиканың культуразының
ажылдакчызы, «Шылгараңгай кү-
дээш» медальдың эдилекчизи,
Россия болгаш бүгү-эвилел черп-
чүүл фестивалдарының каш да
реады, Россияның болгаш Тыва
мастери, тыва хүрешке база С
болгаш Ыраккы Чөөн чүк улустар
ционал хүрежиниң аңгы-аңгы хев
8 дакпыр чемпиону, 2 дакпыр тулга

ну, ТР-ниң Начын мөгези, Барыын-Хемчик кожуунун Чаа
Барыын-Хемчик болгаш Кызыл кожууннарның хүндүлүг ха
Россияның Төп «Урожай», «Спартак» спортчу нийтиле
хүндүлүг кижигүнү, Россияның спорт мастери, Тыва Респу-
блицаның композиторларының Чогаадыкчы Эвилелинниң даргазы
Кара-Кат Очур-ооловичиниң 73 харлыында хенертен мөчү-
кажыдал-биле дыңдадып тур бис.

Ол Республиканың Хүреш Федерациязының кижигүн
Культура болгаш национал харылзаалар яамызының
кежигүнү чораан. Аныяанда Бай-Тайга, Кызыл кожууннар
дынга чаңгыс эвес удаа сонгуттуруп чораан. ТР-ниң Дээди Х
1-ги чыыжының депутатынга ажылдаан.

Кара-Кат Очур-оолович 1945 чылдың январь 11-де Бар-
чик кожуунун Ак сумузунга хей ажы-төлдүг өг-бүлөгө төр-
Ачазы кара чажындан ону хүрешке болгаш эштинге өө-
рааны-биле ол Тывада база Россияда сураглыг спортчу
1962 чылда Дөң-Терезин ортума школазын дооскаш, К
уран чүүл училищезиниң баян салбырынга өөренип кирген
дугаар башкызы Алексей Боктаевич Чыргал-оол турган.
баштайгы ырылары «Алаш-Хемим», «Арбай-Хоор», «Манч
дээш өске-даа ырылары чаңгылангып үнгөн. Ол 1969 чылда
күрүнениң культура институтунче өөренип кирген. «Арзы
спортчу маршты, «Кежээки Алаш», «Оваага сактыышкын
кестрге чогаалдарны бижээн. Кара-Кат Очур-оолович «Ал
аялгазы», «Барыксанчыг Барыын-Хемчим» деп ырылар чы-
база бир номну үндүргөн, 150 ажыг музыка чогаалдарының

Кара-Кат Очур-оолович Москвага Тываның культура хү-
киржикчизи, янзы-бүрү уран чүүл көрүлделериниң киржикчи
низакчызы, жюри кижигүнү болуп чораан. Ол ажылынга х
галыг, эш-өөрүнге хүндүткелдиг, дузаарга, баштак аажы-ча
сеткилдиг, кижизиг, эки мөзү-шынарлыг кижиги.

Кара-Кат Очур-оолович Ооржактын дөргүл-төрелдери
өөрүнге ханы кажыдалды илередип тур бис. Ооң чырык ову
бистиң чүректеривиске кезээ мөңгө уттундурбас болуп арты
Өөнүң ишти Александра Агбаановна, уруу Алена
оглу Кат Ооржак, Тываның Композиторлар

Тываның Баштыңының Администрациясы база
Чазааның Аппарады Тыва Чазак Аппарадының хоочуну, РФ-
ти өөредилгезиниң хүндүлүг база ТР-ниң алдарлыг ажылда-
Камбаа Дамчатович БИЧЕ-ООЛДУҢ

чок болганы-биле холбаштыр ооң өг-бүлезинге болгаш чо-
леринге ханы кажыдалды илергейлеп тур.

МӨГЕЙИГ

Бистиң ынак ачавыс, уруг-дарыының энерелдиг ада-
ган-ачавыс Аркадий Александрович АПХАНОВТУҢ
өртөмчөйдөн чарлып чорутканы-биле холбаштыр бистиң
шүжүүвүстү үлөжип, орнукушударынга материалдыг дуза
дирген хей санныг төрелдеривиске, кудаларывыска, эш-ө
кожаларывыска, Тыва Республиканың Нотариалдыг палата
ажылдап турар эштеринге, Улуг-Хем кожуунун башты
Улуг-Хем кожуунун болгаш Шагаан-Арыг хоорайның адми-
цияларынга улуу-биле четтиргенивисти сеткиливис ханы
илердип тур бис.

Өөнүң ишти болгаш уруу

Неделяның тиражы: 12687 экз. Үндүрүлгениң тиражы: